

Ulf Ahlström, ulf.ahlstrom@dom.se

Justitiedepartementet

Yttrande över SOU 2024:48 Ett ändamålsenligt samhällsskydd (dnr Ju2024/01558)

Remissen har föredragits för lagmannen Monica Felding och rådmannen Ulf Ahlström av tf. rådmännen Tove Berleen och Samuel Lundberg samt tingsfiskalerna Christina Nordqvist och Joel Myrenius.

Tingsrätten har vid sin genomgång av författningstexterna fokuserat på de delar som utredningen föreslagit ska genomföras och därvid lagt särskild vikt vid genomgång av sådan författningstext som, om den föreslagna lagstiftningen genomförs, kommer att tillämpas av allmän domstol.

Sammanfattning

Tingsrätten ställer sig i allt väsentligt bakom de förslag utredningen lämnat. Tingsrätten anser vidare att de argument som utredningen redovisat för att inte förorda vissa alternativa lagförslag är övertygande.

Tingsrätten pekar dock på vissa behov av förtydliganden och föreslår i vissa avseenden alternativa lagtekniska lösningar.

Allmänna synpunkter

Utredningens förslag och överväganden grundar sig enligt tingsrättens bedömning på en gedigen rättslig analys och framstår som mycket väl avvägda. Utredningen har på ett mycket övertygande sätt argumenterat mot ändringar av grundprinciperna för villkorlig frigivning och mot tilläggsåtgärden vistelseförbud, och tingsrätten instämmer starkt i utredningens överväganden i dessa delar. Om rymning ska kriminaliseras eller inte är i allt väsentligt en politisk fråga, men utredningens argument för att en sådan kriminalisering inte skulle göra någon faktisk skillnad i ett system där principerna för villkorlig frigivning är oförändrade är övertygande.

Nedan redovisar tingsrätten under de olika kapitlen ytterligare synpunkter. Även synpunkter på de lagtekniska lösningarna och tillhörande författningskommentar redovisas i anslutning till respektive kapitel.

I ett avslutande avsnitt behandlar tingsrätten en detaljfråga av mer övergripande karaktär.

Kapitel 7 – misskötsamhet vid skyddstillsyn samt skyddstillsyn med fängelse enligt 28 kap. 3 § brottsbalken

I 28 kap. 8 a § första stycket brottsbalken föreslås i tredje punkten att det vid bedömningen av om en skyddstillsyn ska undanröjas särskilt ska beaktas att

en varning meddelats och den dömde ändå fortsatt att missköta sig. Det finns enligt tingsrättens uppfattning skäl att i författningskommentaren belysa frågan om detta ska gälla även om den fortsatta misskötsamheten är av annat slag än den misskötsamhet som föranledde varningen (utan att vara av sådant slag som tas upp i punkterna 1 eller 2).

I samma bestämmelses tredje stycke sker en hänvisning till första stycket avseende misskötsamhet som ännu inte inträffat. Första stycket tar emellertid (liksom 8 §) sikte på misskötsamhet som *har* inträffat. Tingsrätten föreslår att tredje stycket i stället bryts ut till en egen paragraf med följande lydelse.

8 b §

Även när det är uppenbart att den dömde inte har för avsikt att följa det som gäller för honom eller henne, gäller vad som sägs i 8 § om skyldighet för Kriminalvården att begära att åklagare för talan vid domstol om att skyddstillsynen ska undanröjas och om möjlighet för åklagare att föra sådan talan. En uppenbar, förväntad misskötsamhet av detta slag ska alltid anses som allvarlig.

I 28 kap. 9 § andra stycket stadgas att det krävs synnerliga skäl för att inte undanröja skyddstillsynen utan i stället besluta om annan åtgärd. I princip är det möjligt (om än mycket sällan förekommande) att en person under 18 års ålder döms till skyddstillsyn och sedan missköter sig så att ett undanröjande aktualiseras. Tingsrätten väcker frågan om det i författningskommentaren bör framhållas att detta kan vara en situation där synnerliga skäl oftare anses föreligga än om det varit fråga om en person som fyllt 18 år när skyddstillsynen dömdes ut. I det sammanhanget kan det även klargöras vilken betydelse – om någon – det i så fall ska ha om personen hunnit fylla 18 år vid undanröjandetillfället.

När det gäller påföljdscombinationen skyddstillsyn och fängelse enligt 28 kap. 3 § brottsbalken, finns det enligt tingsrättens uppfattning skäl att i den fortsatta beredningen klargöra hur lagstiftaren ser på frågan om den föreslagna lagändringen påverkar hur denna påföljdscombination kan användas vid artbrott och i så fall hur.

Kapitel 8 och 20 – vistelseförbud och förbud att kontakta brottsoffret

På s. 960 f. betonas i författningskommentaren att en vistelseföreskrift enligt 26 kap. 16 § tredje stycket 7 brottsbalken ofta är ingripande och inte får beslutas slentrianmässigt. Tingsrätten vill emellertid framhålla att lagtextens formulering ”kan antas” rimligen innebär att åtgärder av detta slag kan förväntas komma att beslutas i förhållandevis många fall och att tillämpningen därför, även om den inte ska vara slentrianmässig, inte bör präglas av någon mer påtaglig restriktivitet. Detta bör framgå av författningskommentaren.

I den del där utredningen inte lägger något förslag till lagstiftning men har en författningslösning har man i 26 kap. 25 § brottsbalken en reglering av särskilda vistelseförbud som utgår från att det finns någon sådan omständighet som avses i 29 kap. 2 a § samma balk. Detta framstår som en lämplig lagteknisk lösning, om avsikten endast är att täcka in de fall som motsvarar regleringen enligt dansk rätt. Önskar lagstiftaren även täcka in fall av våld i nära relation, kan detta kanske lösas genom att ha följande lydelse

av punkten 1 (tingsrättens förslag till tillägg understruket): ”1. någon omständighet som avses i 29 kap. 1 § andra stycket andra meningen, varvid brottet riktat sig mot en närstående eller tidigare närstående person, eller 2 a § beaktas vid bedömningen av straffvärdet, och”.

I samma del har utredningen i 17 kap. 16 § samma balk utformat en författningslösning för brottet överträdelse av särskilt vistelseförbud. För det första frågar sig tingsrätten om inte orden ”med hänsyn till omständigheterna” i andra stycket kan tas bort, eftersom den formuleringen varken påverkar det straffbara området eller i övrigt ger någon ledning för rättstillämpningen. För det andra frågar sig tingsrätten om det inte, i motsats till vad utredningen skriver i författningskommentaren på s. 1148, finns anledning att – om lagstiftningen i denna del införs – anse att en överträdelse av ett särskilt vistelseförbud ska utgöra ett s.k. artbrott.

Kapitel 9 - säkerhetsstraff

Inledande anmärkning

När utredningen resonerar om behovet av ett säkerhetsstraff, utgår man delvis från brottsutvecklingen avseende grova våldsbrott i form av skjutningar och sprängningar. De exempel utredningen sedan tar upp på konkreta situationer där säkerhetsstraff skulle kunna aktualiseras med utgångspunkt i hittillsvarande rättspraxis tar emellertid så gott som helt sikte på grova sexualbrott. Samma inriktning har målsättningen med verkställighetens innehåll (se 2 kap. 1 § säkerhetsstrafflagen). Med detta sagt, anser tingsrätten emellertid inte att detta försvagar skälen för att införa säkerhetsstraff som påföljd.

Angående den föreslagna lydelsen av 33 kap. 1 § brottsbalken

Liksom utredningen anser även tingsrätten att det är angeläget att tillämpningsområdet för ett säkerhetsstraff är tydligt, förutsebart och väl avgränsat. Utformningen av en bestämmelse där förutsättningarna för säkerhetsstraffet regleras är därför helt central. Den föreslagna utformningen av bestämmelsen är emellertid enligt tingsrättens mening inte helt lättläst. Tingsrätten vill lämna några synpunkter på det nuvarande förslaget samt föreslå en alternativ utformning av bestämmelsen som enligt tingsrättens uppfattning bättre svarar mot krav på tydlighet, förutsebarhet och avgränsning.

I den föreslagna lagtexten står under punkten 2 orden ”likartat slag” utan att föregås av ordet ”av”. I den lagtext som redovisas i författningskommentaren står inte dessa ord. Tingsrätten utgår från att det rör sig om en rest från utredningens tidigare överväganden och att orden inte avses vara med; inget i författningskommentaren antyder att någon sådan innebörd är avsedd.

Om det i den s.k. återfallssituationen är *straffmättningsvärdet* som är av betydelse vid bedömningen av om det gäller återfall i brottslighet av minst lika allvarligt slag, så bör detta framgå av lagtexten. Som förslaget är utformat, ”... brottslighet av minst lika allvarligt slag...”, får man intrycket att det enbart är straffvärdet som avses. Enligt författningskommentaren (s. 976) är det emellertid, i förekommande fall, straffmättningsvärdet som ska vara avgörande. Det är alltså enligt författningskommentaren längden av det fängelsestraff som skulle ha dömts ut vid en tidsbestämd påföljd som ska uppgå till lägst fyra år. Om detta är avsikten, bör det framgå av lagtexten. Det behöver i så fall också klargöras om det är straffmättningsvärdet som ska

avses oavsett vilka faktorer som bestämt detta. Ska ett straffmättningsvärde på fyra år som bestämts med utgångspunkt i ett ettårigt återfallspåslag på ett straffvärde om tre år anses tillräckligt högt? Ska ett straffmättningsvärde på tre år sex månader som bestämts med utgångspunkt i ett straffvärde på fyra år under hänsynstagande till billighetsskäl enligt 29 kap. 5 § brottsbalken anses alltför lågt? Tingsrätten lämnar nedan ett förslag till lagteknisk lösning som, när det gäller det s.k. flerbrottsfallet, utgår från att återfallsskärpning inte ska beaktas avseende det straffmättningsvärde som där är aktuellt. Tingsrättens uppfattning i den aktuella frågan är att det är svårt att se några bärande skäl för att det ska vara straffmättningsvärdet och inte straffvärdet som är avgörande vid bedömningen. Vissa av de straffmättningsfaktorer som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken kan vara av sådant slag att de kan inverka vid bl.a. tillräcklighetsbedömningen. I övriga fall där billighetsskäl enligt 29 kap. 5 § brottsbalken framkommit kan det enligt tingsrättens mening övervägas om inte behovet av samhällsskydd bör stå i förgrunden.

Om en person döms för både brott av sådant slag som kan föranleda ett säkerhetsstraff och annan i sig mycket allvarlig brottslighet (t.ex. grova eller synnerligen grova narkotikabrott), så utgår tingsrätten från att avsikten är att det samlade straffvärdet av de brott som kan föranleda ett säkerhetsstraff ska bestämmas helt med bortseende från övriga brott. Om t.ex. den tilltalade döms för ett fall av synnerligen grovt narkotikabrott med ett straffvärde av åtta års fängelse och två grova våldtäkter med straffvärden av vardera sex års fängelse, blir det samlade straffvärdet enligt gängse modell elva års fängelse. När det samlade straffvärdet av de grova våldtäkterna ska bestämmas med bortseende från straffvärdet av det synnerligen grova narkotikabrottet, blir detta samlade straffvärde emellertid åtta års fängelse enligt gängse modell. Detta bör klarläggas i författningskommentaren. Avser en sådan straffvärdesbedömning brotten i en tidigare dom, är det av stor betydelse att domstolen i den tidigare domen tydligt angett vilket straffvärde man bedömt att varje brott haft. Den föreslagna lagstiftningen leder därmed till ett än högre behov av tydlighet i domstolarnas straffvärdesbedömningar än i dag, särskilt vid sådan allvarlig brottslighet som i förlängningen skulle kunna ligga till grund för ett säkerhetsstraff.

Det bör övervägas att i författningskommentaren ytterligare tydliggöra att det i återfallssituationen räcker att det nya brottet har ett straffvärde/straffmättningsvärde som uppgår till minst fyra års fängelse, även om det tidigare brottet haft ett ännu högre straffvärde än så. Den som dömts för mord och kort tid efter villkorlig frigivning begår en grov våldtäkt (som har klart lägre straffvärde än mordet) torde kunna uppfylla förutsättningarna för ett säkerhetsstraff.

Vid det s.k. flerbrottsfallet är kravet att det ska röra sig om upprepad brottslighet (mot liv, hälsa, frid eller frihet) som sammantaget är *synnerligen allvarlig*. I såväl övervägandena som i kommentaren talar man om straffmättningsvärden som ska uppgå till fängelse i "...omkring sex år..." (se bl.a. s. 978). Då utredningen frekvent återkommer till just straffmättningsvärdet sex år bör det i den fortsatta beredningen starkt övervägas att låta en sådan gräns framgå av författningstexten. Det finns enligt tingsrättens uppfattning inga skäl till ett konkret straffmättningsvärde lagfästs beträffande återfallssituationen men inte gällande flerbrottsfallet.

När det gäller det s.k. påtaglighetskravet vid bedömningen av återfallsrisken så ser tingsrätten potentiella tillämpningssvårigheter. Det framstår som välmotiverat att det finns ett påtaglighetskrav när det gäller utdömanden av

ett säkerhetsstraff. Samtidigt är det svårt att se hur bedömningen i praktiken ska skilja sig åt från den bedömning som görs vid omvandlingsprövningar av livstidsstraff. I detta sammanhang vill tingsrätten framhålla att det bör införas ett lagkrav på att riskutredningar som stark huvudregel ska begäras in även vid domstillfället, och alltså inte enbart vid prövningen av tillstånd till villkorad utslussning och förläng av maximitiden (se vidare nedan).

Bestämmelsens tredje stycke har fått en mindre lyckad utformning. Det är inte omöjligt att läsa första meningen på så sätt att den som lagförts för en ringa stöld vid 17 års ålder därefter inte under återstoden av sitt liv får dömas till säkerhetsstraff. Tingsrättens uppfattning är att i vart fall denna del av bestämmelsen måste omformuleras i grunden.

Tingsrätten föreslår följande lydelse av 33 kap. 1 § brottsbalken. Därvid har tingsrätten när det gäller återfallssituationen dels en formulering som ansluter till utredningens författningsformulering och där den nya brottsligheten måste ha ett straffvärde på lägst fyra års fängelse, dels en formulering där det klargörs att fyraårsgränsen vid återfallet ska avse straffmätningens värde och inte straffvärdet.

Till säkerhetsstraff får, under de förutsättningar som anges i tredje stycket, den dömas som tidigare har dömts till fängelse i lägst fyra år för ett eller flera brott mot annans liv, hälsa, frihet eller frid, och därefter återfaller i sådan brottslighet av minst lika allvarligt slag.

ALTERNATIVT Till säkerhetsstraff får, under de förutsättningar som anges i tredje stycket, den dömas som tidigare har dömts till fängelse i lägst fyra år för ett eller flera brott mot annans liv, hälsa, frihet eller frid, och därefter återfaller i sådan brottslighet av så allvarligt slag att längden av ett fängelsestraff skulle ha bestämts till lägst fyra år, om påföljden bestämts till fängelse.

Till säkerhetsstraff får, under de förutsättningar som anges i tredje stycket, även den dömas som vid ett och samma tillfälle ska dömas för upprepad brottslighet mot annans liv, hälsa, frihet eller frid, om brottsligheten sammantaget har ett straffvärde som, med beaktande även av 29 kap. 5 §, uppgår till minst sex års fängelse och är synnerligen allvarlig. [Kommentar: om avsikten inte är att straffmätningens värde ska avses, utan straffvärdet, kan orden ”med beaktande även av 29 kap. 5 § brottsbalken” utgå.]

För att påföljden ska få bestämmas till säkerhetsstraff krävs att

1. det finns en påtaglig risk att den tilltalade återfaller i allvarlig brottslighet mot annans liv, hälsa, frihet eller frid,

2. påföljden inte ska bestämmas till fängelse på livstid eller rättspsykiatrisk vård, och

3. ett tidsbestämt fängelsestraff eller andra åtgärder inte är tillräckliga för att tillgodose behovet av samhällsskydd.

Endast den som vid bedömning enligt första stycket återfallit i brott sedan han eller hon fyllt 18 år eller som vid bedömning enligt andra stycket ska dömas för brottslighet av där angivet slag som han eller hon begått sedan han eller hon fyllt 18 år får dömas till säkerhetsstraff. Tidigare brott som någon har begått innan han eller hon fyllt 18 år får vid bedömningen enligt första stycket beaktas endast om det finns synnerliga skäl.

Angående den föreslagna lydelsen av 33 kap. 2 § brottsbalken

Det framgår inte av författningsförslaget eller i övervägandena hur längden av den s.k. maximitiden ska bestämmas. I författningskommentaren på s. 982 uttalas förvisso att maximitiden måste bestämmas så att det finns ett tillräckligt tidsspänn mellan minimitiden och maximitiden. Man skriver att tidsspannet i *normalfallet* bör uppgå till mellan 4 och 6 år. Tingsrätten noterar att det helt saknas motivering till varför tidsspannet i det s.k. normalfallet ska vara just mellan 4 och 6 år. Vad tingsrätten särskilt vill lyfta i detta sammanhang är emellertid att det inte – vare sig i övervägandena eller författningskommentaren – berörs i vilka fall tidsspannet ska bestämmas på ett annat sätt än i normalfallet samt vilka faktorer rätten i så fall ska beakta. Det framgår inte heller vilka faktorer som ska beaktas när rätten överväger om tidsspannet ska vara 4 år, 6 år eller någon tid däremellan.

Hur maximitiden ska bestämmas är en central fråga vid utdömandet av ett säkerhetsstraff. Om tidsspannet i normalfallet ska uppgå till mellan 4 och 6 år bör man därför i den fortsatta beredningen överväga om tidsspannet 4–6 år ska framgå av lagtexten. Det bör – alldeles oavsett om tidsspannet lagfästs – klargöras vilka faktorer som rätten ska beakta som skäl för att bestämma maximitiden på ett annat sätt än i normalfallet samt vilka faktorer som ska beaktas när rätten överväger var i tidsspannet 4–6 år som maximitiden ska bestämmas. Kan detta klargöras även i lagtexten, är detta att föredra.

Att det inte är straffvärdefaktorer som ska beaktas vid bestämmandet av maximitiden följer av att det efter avtjänandet av minimistraffet enbart finns preventiva motiv till det fortsatta frihetsberövandet. Samtliga straffvärdefaktorer bör ha beaktats vid bestämmandet av minimitiden. Det framstår då som naturligt att det i stället är återfallsrisken som ska vara avgörande för längden på maximitiden. Detta är emellertid inget som framgår av övervägandena eller författningskommentaren. Om så är fallet, eller om det är några helt andra faktorer som ska beaktas, bör belysas i den fortsatta beredningen. Om det är återfallsrisken som ska vara i blickfånget vid bestämmandet av maximitiden så utgör det ytterligare en anledning till att det som stark huvudregel bör vara obligatoriskt att inhämta en särskild riskutredning redan vid domstillfället. Ska en riskbedömning vara avgörande, finns det skäl att ha ett spann. Ska så inte vara fallet, talar detta mot ett spann och för att i stället som huvudregel ha ett bestämt antal år, t.ex. sex.

Huvudregeln bör dock inte vara undantagslös. Om en person döms till säkerhetsstraff för både sådana brott som kan föranleda den påföljden och för andra brott (t.ex. både för grov våldtäkt och grovt narkotikabrott), så kommer minimitiden att bestämmas med utgångspunkt i det samlade straffvärdet. Fråga är hur maximitiden i en sådan situation ska bestämmas. Ska maximitiden relateras till risken för återfall i sådan brottslighet som kan föranleda ett säkerhetsstraff, kan det framstå som naturligt att maximitiden relateras till straffvärdet av just den brottsligheten. I en sådan situation kan maximitiden dock bli lägre än minimitiden; jämför vad tingsrätten nedan anför om tillämpningen av 34 kap. 10 § brottsbalken. Denna fråga behöver behandlas och klargöras i den fortsatta beredningen.

En alternativ lösning är att stadga att maximitiden alltid ska vara 18 år eller, om livstid ingår i straffskalan för något av brotten, 24 år. Det kan noteras att övervakningen enligt 5 kap. 1 § andra stycket efter beslut av Kriminalvården kan upphöra tidigare än vid maximitidens utgång.

Det närmare valet av princip är en politisk fråga. Det är emellertid angeläget att principerna återspeglas i författningskommentaren och i görligaste mån även i lagtexten.

Angående den föreslagna lydelsen av 33 kap. 5 § brottsbalken

Det bör i det fortsatta utredningsarbetet övervägas om kravet för förlängning av maximitiden verkligen bör vara strängare ("oundgängligen påkallat") än vad som krävs för att döma ut ett säkerhetsstraff. Tingsrätten har svårt att se några bärande skäl för att maximitiden inte ska förlängas i ett fall där bedömningen görs att det alltså föreligger en påtaglig risk för återfall i allvarlig brottslighet mot liv, hälsa, frid eller frihet.

Samtidigt kan tingsrätten ha en förståelse för om det anses strida mot humanitetsprincipen att en person är underkastad ett säkerhetsstraff under årtionde efter årtionde, vilket kanske kommer att uppgå till merparten av personens liv, om inte mycket starka skäl talar för att så ska vara fallet. Det kan övervägas att ett krav på att en fortsatt förlängning ska vara oundgängligen påkallad, om säkerhetsstraffet tidigare förlängts t.ex. två eller tre gånger. Alternativt kan ett sådant krav övervägas sedan säkerhetsstraffet pågått i 18 eller, om livstid ingår i straffskalan för något av de brott som föranlett säkerhetsstraffet, 24 år.

Angående den föreslagna lydelsen av 34 kap. 10 § brottsbalken

Den föreslagna lydelsen riskerar att leda till ologiska och oönskade resultat. Detta kan illustreras med ett exempel.

A döms till säkerhetsstraff för en våldtäkt med ett straffvärde av fyra års fängelse. Minimitiden bestäms till fyra år, maximitiden till 10 år. A döms därefter för ett synnerligen grovt narkotikabrott och ett grovt vapenbrott som han (genom andra personer) begått under straffverkställigheten (eller för nyupptäckta sådana brott). Det samlade straffvärdet för de nya (eller nyupptäckta) brotten uppgår till 12 års fängelse. Domstolen ska fastställa en ny minimitid, som alltså inte kommer att understiga 12 års fängelse. Den nya minimitiden överstiger därmed den gamla maximitiden. Domstolen är av bestämmelsens tredje stycke förhindrad att bestämma en ny maximitid, eftersom den nya brottsligheten inte är av sådan beskaffenhet som avses i 33 kap. 1 § första stycket 1. Detta framstår inte som vare sig logiskt eller önskvärt. Det kan åtgärdas om tredje stycket i stället får t.ex. följande lydelse.

Om minimitiden förlängs får även maximitiden förlängas. Om den tillkommande brottsligheten inte är av sådan beskaffenhet som avses i 33 kap. 1 § första stycket 1 får sådan förlängning dock endast ske om det finns synnerliga skäl.

I författningskommentaren kan sedan uttalas t.ex. att maximitiden i ett sådant fall inte bör bestämmas högre än minimitiden eller vad lagstiftaren annars bedömer lämpligt för ett sådant fall.

Angående den föreslagna lydelsen av 2 kap. 4 § säkerhetsstrafflagen

Det straffvärde eller straffmättningsvärde som ligger till grund för att ett säkerhetsstraff döms ut kommer alltid att uppgå till minst fyra års fängelse (jfr t.ex. s. 976). Minimitiden kommer därmed alltid att bestämmas till minst fyra år. När det i punkten 1 i aktuell bestämmelse stadgas att permission får beviljas efter minst tre fjärdedelar av minimitiden, dock minst två år, går

dessa tidsangivelser därmed inte ihop. Tre fjärdedelar av fyra år är tre år, inte två år. Lagtexten bör ändras i enlighet med detta.

Angående den föreslagna lydelsen av 4 kap. 1 § säkerhetsstrafflagen Enligt förslaget ska det inte finnas ett krav på att inhämta en särskild riskutredning innan påföljden bestäms till ett säkerhetsstraff. För att ett säkerhetsstraff överhuvudtaget ska kunna dömas ut krävs emellertid enligt förslaget att det finns en *påtaglig risk* för att den dömda återfaller i allvarlig brottslighet mot annans liv, hälsa, frihet eller frid. Bedömningar avseende risk för återfall i brott kan, såvitt framkommer av utredningens egen redogörelse över forskningsläget (se kapitel 6) vara mycket vanskliga, och det tycks finnas en förhållandevis stor felmarginal. Det framstår mot den bakgrunden som särskilt lämpligt att domstolen redan vid domstillfället har tillgång till ett så gediget beslutsunderlag som möjligt. Det bör därför finnas ett starkt krav på att inhämta en särskild riskutredning innan påföljden bestäms till ett säkerhetsstraff. Enligt tingsrätten kan de skäl som i utredningen anförs för att inte införa ett krav på detta, bl.a. för att rättens ansvar för bedömningen därigenom tydliggörs, inte anses väga särskilt tungt.

Ett undantag från ett krav på att inhämta ett yttrande bör dock enligt tingsrättens mening kunna göras, om det finns särskilda skäl. I författningskommentaren kan då uttalas att särskilda skäl kan föreligga, om rätten inhämtat en rättspsykiatrisk utredning och denna ger tillräckligt underlag för riskbedömningen.

I detta sammanhang vill tingsrätten också ta upp frågan om inhämtande av personutredning. Sådan torde regelmässigt inhämtas i mål av det slag där säkerhetsstraff kan komma i fråga. Utredningen framhåller (s. 980) att möjligheterna att arbeta med behandlingsprogram och annat återfallsförebyggande arbete under verkställigheten ska beaktas i tillräcklighetsbedömningen samt att en personutredning eller ett yttrande från frivården kan vara av betydelse i detta sammanhang. Tingsrätten vill framhålla att en personutredning eller ett frivårdsytttrande sällan innehåller konkret information om vilka behandlingsprogram och vilket återfallsförebyggande arbete som kan komma i fråga för den enskilde under en vistelse på kriminalvårdsanstalt. Det finns därför enligt tingsrättens uppfattning skäl att, i fall där ett säkerhetsstraff kan komma i fråga, vid inhämtandet av en personutredning eller ett yttrande från frivården särskilt begära att denna fråga ska belysas i utredningen eller yttrandet.

5 kap. 1 § säkerhetsstrafflagen

Det är för tingsrätten oklart om avsikten är att åklagaren ska få överklaga Kriminalvårdens beslut enligt andra stycket om att övervakningen ska upphöra vid en tidigare tidpunkt. Det är bra om det i den fortsatta beredningen klargörs om avsikten är att så ska få ske.

Övergångsbestämmelserna till ändringarna i brottsbalken

Om en person döms enligt 33 kap. 1 § första stycket 2 brottsbalken för flera brott, där vissa begåtts före och andra efter ikraftträdandet, klargör utredningen att det avgörande för bedömningen ska vara att de gärningar som är begångna efter ikraftträdandet sedda för sig är tillräckliga för att flerbrottsfallet i denna punkt ska vara uppfyllt (s. 903). Minimistraflet kommer emellertid i en sådan situation att bestämmas till så många år som motsvarar det samlade straffvärdet eller straffmättningsvärdet. Fråga är hur

maximistraflet i en sådan situation ska bestämmas. Om maximistraflet som en huvudprincip ska bestämmas till ett visst antal år över minimistraflet, borde enligt tingsrättens uppfattning bedömningen av maximistraffets längd i den redovisade situationen utgå från det samlade straffvärdet eller straffmättningsvärdet av de gärningar som är begångna efter ikraftträdandet. Frågan behöver behandlas i den fortsatta beredningen.

Kapitel 10 – några frågor med anledning av fängelsestraff

Utredningens uttalande på s. 950 att höjningen av antalet dagsböter är avsedd att utöka tillämpningsområdet för bötesstraff är mycket kortfattat och behöver preciseras i den fortsatta beredningen.

Gränsen mellan böter och fängelse kommer inte att förändras beträffande brott där böter inte ingår i straffskalan. För de brotten – t.ex. stöld – kommer böter inte att komma i fråga för vuxna lagöverträdare.

För ungdomar kan ändringen komma att medföra ett något vidare tillämpningsområde för böter i sådana fall där det inte är möjligt eller lämpligt att döma ut ungdomsvård eller ungdomstjänst.

Ändringen kan vidare vid flerfaldig bötesbrottslighet där fängelse ingår i straffskalan (t.ex. ringa stöld) medföra att böter kan användas i något fler fall än i dag innan man kommer över till att använda fängelse som påföljd (jfr uppsats av Catharina Månsson i Vänbok till Martin Borgeke).

Vidare kan ändringen medföra att de sällsynta undantagsfall där återfall i t.ex. ringa stöld leder till ett fängelsestraff blir ännu mer sällsynta.

Det enda bötesbrott där domstolarna enligt fast praxis regelmässigt dömer ut fängelse på grund av återfall är grov olovlig körning. Den föreslagna lagändringen torde medföra att de steg i påföljdstrappan som tillämpas innan fängelse aktualiseras – i dag 50, 70 och 100 dagsböter – blir fler. I vart fall ytterligare ett steg, t.ex. 150 dagsböter, torde aktualiseras innan fängelse väljs som påföljd. Hur lagstiftaren ser på denna fråga behöver klarläggas i den fortsatta beredningen för att undvika rättsosäkerhet och merarbete för överinstanserna.

Slutligen kan ändringen, sammantagen med det höjda minimistraflet för fängelse, medföra en ändrad gränsdragning avseende sådana brott som förekommer som båda ringa brott och brott av den s.k. normalgraden. Detta gäller t.ex. gränsdragningen mellan ringa stöld och stöld samt mellan ringa narkotikabrott och narkotikabrott. Om detta är avsikten (vilket framstår som logiskt med utgångspunkt i de föreslagna lagändringarna), så vill tingsrätten framhålla att det rör sig om mycket frekventa s.k. vardagsbrott och att en ingående författningskommentar med långtgående vägledning är av stor vikt för att undvika stor rättsosäkerhet och ett stort antal överklaganden för att klarlägga rättsläget. Bristfälliga motivuttalanden i denna del riskerar enligt tingsrättens bedömning att medföra en ökad rättsosäkerhet för den enskilde och en avsevärt ökad belastning på hovrätterna och Högsta domstolen innan rättsläget för ett stort antal brott har klarlagts. Denna fråga är av sådan vikt att det, om avsikten är att ändra den aktuella gränsdragningen, enligt tingsrättens uppfattning är motiverat att motivuttalanden i denna del genomgår en särskild remissbehandling före en lagrådsremiss.

Sammanfattningsvis är behovet av fortsatt och ingående beredning i denna fråga stort.

I 26 kap. 12 § brottsbalken föreslås att en övervakning ska upphöra när straffet är helt verkställt. Tingsrätten påpekar att en sådan ordning medför att även om en dömd person *vill* få eller har stort behov av det stöd som kan erhållas inom ramen för en sådan övervakning sedan hela straffet verkställts (t.ex. sedan villkorlig frigivning skjutits upp i sådan grad att inget återstår att verkställa vid frigivningen), så är detta inte möjligt. Tingsrätten vill väcka frågan om detta är en lämplig ordning.

Kapitel 11 – återfallsregleringen

Det hade varit värdefullt att i författningskommentaren till 26 kap. 3 § brottsbalken få en tydligare vägledning om hur straffmätningen med tillämpning av de föreslagna sex (i jämförelse med dagens fyra) tilläggsåren är tänkt att äga rum.

Kapitel 12 – villkorlig frigivning

Såsom vi framhållit ovan, ansluter vi oss starkt till utredningens bedömningar i denna del. Vi vill därutöver nämna följande.

Om systemet för villkorlig frigivning förändras, så förändras även utgångspunkten för beräkningen av tiden för slutna ungdomsvård. I dag motsvaras fyra års slutna ungdomsvård av sex års fängelse. Ska villkorlig frigivning ske efter tre fjärdedelar av tiden, så motsvarar fyra års slutna ungdomsvård endast fängelse i fem år och fyra månader. De unga som döms för straffmätningens värden på mellan fem år och fem månader och sex år och som med dagens system kan få slutna ungdomsvård kommer efter en sådan lagändring att dömas till fängelse i stället.

Om Kriminalvården i vissa fall får bestämma tidpunkten för den villkorliga frigivningen, så uppkommer genom en sådan ordning en osäkerhet om hur den villkorliga frigivningen ska påverka hur den slutna ungdomsvården bestäms och frågan om slutna ungdomsvård i det enskilda fallet kan väljas som påföljd.

Dessa frågor behöver, om systemet för villkorlig frigivning förändras i högre grad än vad utredningen föreslår, behandlas i den fortsatta beredningen.

Kapitel 14 – fotboja och kontrollerat boende

Staten har ett ansvar för den personliga säkerheten för personer som den frihetsberövat, inklusive personer som är intagna på ett kontrollerat boende. Tingsrätten efterlyser en redovisning av hur de intagnas säkerhet ska säkerställas under den tid de intagna på kontrollerade boenden vistas i de gemensamma utrymmena. Uppkommande konflikter måste kunna hanteras av Kriminalvården, och tingsrätten ställer sig frågande till hur så ska kunna ske om personal inte finns på plats under all tid som de intagna kan vistas tillsammans. Denna fråga behöver belysas under den fortsatta beredningen.

Kapitel 15 – kriminalisering av rymning

Tingsrätten, som instämmer i utredningens slutsats att det inte finns tillräckliga skäl att kriminalisera rymning, väcker frågan om det som ett alternativ till kriminalisering av rymning kan övervägas att som försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet enligt 29 kap. 2 § brottsbalken införa ”om brottet begåtts i syfte att rymma från en

kriminalvårdsanstalt, en arrest, ett häkte, ett förvar, ett särskilt ungdomshem, en undersökningsenhet eller en vårdenheter eller i samband med sådan rymning”.

Övrigt

I vissa delar av lagförslagen (t.ex. flera ställen i förslaget till säkerhetsstrafflag och 28 kap. 8 a § brottsbalken) används uttrycken ”henne eller honom” (alltså inte ”honom eller henne”) men ”han eller hon” (alltså inte ”hon eller han”) växelvis. I andra delar av lagförslagen används uttrycket ”honom eller henne”. Tingsrätten ställer sig frågande till avsaknaden av konsekvens i uttryckssätten.

Kristianstad som ovan

Monica Felding

/ Ulf Ahlström